

Spontaani saarna

Spontaani saarna (spontaneous sermon) on suomalaisen uskonnollisen yhteisön yksi aktiivinen ja dynaaminen viestinnän muoto. Se tarjoaa sekä uskontotieteilijälle että lingvistille uuden kiintoisan tutkimuskentän. Lyhyesti spontaani saarna voidaan määritellä ennalta valmistamattomaksi (kirjoittamattomaksi) akustiseksi uskonnolliseksi saarnaksi, jonka maallikkosaarnaaja pitää uskonnolliselle ryhmälle uskonnolliseksi katsottavassa kontekstissa. Tällainen konteksti on esimerkiksi suomalaisista herätysliikkeistä tuttu *seurat*, joka voidaan määritellä tehtäviltään uskonnolliseksi, toiminnaltaan eksklusiiviseksi, rituaaliseksi sosiaaliseksi instituutioksi, jota uskonnollinen yhteenkuuluvuudentunne ja sisäryhmäasenteet leimaavat.¹

Uskontotieteen kannalta spontaani saarna on todistusarvoltaan ainutlaatuinen kartoitettaessa jonkin uskonnollisen yhteisön ilmiötä, liikkeen sisällystä tai vaikkapa suullista ja kirjallista uskonnollista traditiota. Uskontotieteilijällä on spontaanin saarnan tutkimiseen kolme toisiaan täydentävää, tutkimusasetelmasta riippuvaa metodologiaa: kontingenssianalyysi, sisällönanalyysi ja uskontoantropologinen syvä-tutkimus. Kontingenssianalyysillä² hän selvittää saarnaajan assosiaatioita ja dissosiaatioita saarnassa, sisällönanalyysillä saarnan sisällöllisen koostumuksen, esim. lähteet. Uskontoantropologinen syvä-tutkimus, joko yksilö- tai yhteisötutkimuksena,³ paljastaa spontaanin saarnan esitystilanteessa manifestoituvat tendenssit ja vuorovaikutuksen lainalaisuudet.

¹ Suojanen 1971, 2 alav. 8.

² Pietilä 1969, 24.

³ Pentikäinen 1970 ja 1971.

Lingvistisesti spontaanin saarnan tutkimus merkitsee uutta aluevaltausta suomalaisen *auditiivisen* kielen⁴ tutkimuksessa: kartoitetaan yhtä sosiaalista kieltä autenttisisessa kontekstissa. Minkä hyvänsä kommunikaatiotutkimuksen avainkysymyksiä ovat 1) kuka (lähettäjä, lähde), 2) miksi (koodautumisprosessi), 3) miten (kanava), 4) mitä, miten (sanoma), 5) millä (tulkintaprosessi) ja 6) kenelle (vastaanottaja).⁵ Suomen kielen tutkimus on enimmäkseen ollut *miten*-koodin detaljikasta tutkimusta; useimmiten on unohdettu koodia ympäröivät sosio- ja psykolingvistiset seikat. Spontaanin saarnan keskeisistä lingvistisistä tutkimustehtävistä mainittakoon uskonnollisten yhteisöjen keskeisterminologian semanttinen selvittely, positiivisen ja negatiivisen termistön osuus⁶ ja syntaksin tutkimus ym.⁷ Samoin kuin homiletiikka (saarnaoppi l. saarnateoria) on keskittynyt lausumaan mielipiteitä ja antamaan normatiivisia ohjeita yksinomaan uskonnollisen virkamiehen pitämästä saarnasta,⁸ samoin uskonnollisesta kielestä⁹ esitetyt ajatukset ovat pohjautuneet toisaalta *visuaaliseen* l. *optiseen* uskonnolliseen kieleen¹⁰ ja toisaalta edellisen vuoksi pääpainoisesti uskonnollisten virkamiesten, pappien kieleen. Vaikkakin saarnakirjojen (toimitusvaiheessa siloitellut) saarnat on yleensä pidetty jossakin ennen kirjaan joutumistaan, on selvää, että visuaalisen kielen luennasta ei synny auditiivista kieltä, ja vastaavasti, että visuaalistettu auditiivinen kieli ei ole visuaalista kieltä.¹¹ Tämän toteaa helposti lukiessaan litteroitua spontaania saarnaa.

⁴ Ks. esim. Saukkonen 1968, 11.

⁵ Ks. esim. Holsti 1969, 25; Pietilä 1969, 6—27. Vrt. Saukkonen 1968, 10.

⁶ Esim. semanttisen differentiaatiotekniikan avuin. Hörmann 1971, 182—193; Pelto 1971, 114—115.

⁷ Koko tähänastinen spontaanin saarnan aineisto on uskontotieteilijöiden ja teologien keräämää.

⁸ Teosentrisen homiletiikan mukaan saarnan tehtävänä on pääasiassa tekstinä olevan raamatunkohdan selvittäminen kuulijoille: saarnatekstin asema on primaari. Antroposentrisen homiletiikan mukaan saarnateksti on sekundaari; saarnaajan tehtävänä on toimia menneisyyden ja nykyisyyden välittäjänä. Ks. esim. Sariola 1968, 174—181.

⁹ Puhutaan *saarnatyylisiä* (Leiwo 1969, 49; Rintala 1967, 49—54 ja 1971, 228), *kirkkokielestä* (Rintala 1971, 227—228) ja *kirkkokielisestä sävytyksestä* (Rintala 1971, 226—227).

¹⁰ Havaintoihin saarnakirjojen, postillojen ja uskonnollisten tekstien kielestä.

¹¹ Saukkonen 1968, 11.

Kenttätutkimus yleensä ja erityisesti materiaalin keruu autenttista tilanteista ovat kuitenkin enenevästi saaneet 1960- ja -70-luvulla huomiota lingvistikissa, teologisissa ja erityisesti uskontotieteellisissä tutkimuksissa ja tutkimusprojekteissa.¹² Enenevästi on alettu ottaa huomioon kielen ja kommunikaation sosiaalinen luonne ja kartoittaa kommunikaation sisällystä ja vuorovaikutusta sen esiintymisympäristöstä käsin. Spontaanin saarnan tutkimus laajentaa lingvistin ja uskontotieteilijän tutkimuskenttää ja antaa monipuolista tieteidenvälisiä tutkimusmahdollisuuksia.

Koska spontaania saarnaa on kovin vähän tutkittu, selvitetään seuraavassa tämän uskonnollisen perinnelajin uskontotieteellisiä ja lingvistisiä lajioinaisuuksia, luonnetta ja elinympäristöä empiirisen aineiston pohjalta. Aineistoa olen vuodesta 1968 lähtien koonnut osallistuvan havainnoinnin avulla¹³ ja haastatteluin Suomen vanhimmasta herätysliikkeestä, Länsi-Suomen rukoilevaisuudesta. Spontaanin saarnan uskontotieteelliset ja lingvistiset ominaisuudet erottavat tämän perinnelajin selvästi uskonnollisen virkamiehen pitämästä kirkkosaarnasta, sen sisällöstä ja tyylistä. Spontaanin saarnan ominaisuuksia voidaan luonnehtia seuraavista aspekteista: 1. esittäjät, 2. esitysyhteys ja -paikka, saarnan kohdistuminen, 3. saarnan valmistautuminen, 4. psykologiset assosiaatiot, 5. subjektiivinen ja objektiivinen puhe, 6. kasuaalisuus, 7. redundanssi, 8. alluusio, 9. saarnan aloitus, 10. kliimaksi ja 11. saarnan kieli.

1. *Spontaanin saarnan esittäjänä on useimmiten tehtävään kouluttamaton suoritusstatuksinen maallikko ja uskonnollisen tradition specialisti.* Maallikkosaarnaajissa on monien ammattikuntien edustajia. Länsi-Suomen rukoilevainen maallikkosaarnaaja voi olla suutari, maalari, työnjohtaja, maanviljelijä, varastonhoitaja, opettaja, torikauppias, agronomi, puuseppä, urkuri, upseeri, kirvesmies, työmiehen jne. Pappikin voi pitää saarnan spontaanisti: spontaanin saarnan esim. seuroissa pitävä pappi on varsin usein saarnamies, jolla ei ole

¹² Esimerkkeinä Heikki Huhtalan v. 1971 ilmestynyt lingvistiteologinen väitöskirja, Juha Pentikäisen v. 1971 ilmestynyt teos Marina Takalon uskonto sekä eräät tieteidenväliset tutkimusprojektit Helsingin ja Turun yliopistoissa.

¹³ Osallistumalla seuratilaisuuksiin ja nauhoittamalla ne (osittainen osallistuva havainnointi). Suojanen 1971, 27–36. Primaariaineistoa on n. 150 nauhaintuntia kymmenestä Länsi-Suomen rukoilevaisalueen pitäjistä.

tapana kirjoittaa sanasanaisesti kirkkosaarnaansakaan. Tällaisia tapaa ainakin ammattikunnan vanhemmasta polvesta.

Maallikkosaarnaaja on aina uskonnollisen yhteisönsä suoritusstatuksinen jäsen: hän on kokenut uskonnollisen herätyksen, toiminnut traditionmukaisissa rooleissa, esim. ruumiinveisaajana, pyhäkoulunopettajana, osoittanut omaavansa häneltä puhujan statuksessa edellytetyjä kykyjä, esim. ”sanan selittämisen kyky”, ”veisuulahja”. Tämän lisäksi maallikkosaarnaaja saattaa olla uskonnollisen yhteisönsä ominaisuusstatuksinen jäsen: hän on ”perinyt” sisäryhmäjäsennyden vanhemmilta.¹⁴

2. *Spontaani saarna esitetään sisä-, marginaali- tai ulkoryhmälle ennalta sovitussa ja ilmoitetussa paikassa rituaalisessa hartaus- tai seuratilaisuudessa; spontaanin saarnan funktio riippuu kulloisestakin kontekstista.* Valtaosa suomalaisista spontaaneista saarnoista pidetään herätysliikkeiden ja muiden uskonnollisten yhteisöjen piirissä näiden yhteisöjen omissa tilaisuuksissa. Kirkkosaarnoja ei voi luonnehtia spontaaneiksi.

Kenelle spontaani saarna on tarkoitettu, riippuu toisaalta uskonnollisen yhteisön eksklusiivisuus- ja inklusiivisuusasteesta, toisaalta uskonnollisen tilaisuuden luonteesta ja kvaliteetista tässä yhteisössä.¹⁵ Spontaani saarna voi kohdistua a) sisäryhmään: omaan uskonnolliseen perinneryhmään. Tällöin saarnan funktiona on ryhmänsisäinen kontaktinotto ja sisäryhmän koossapitäminen sekä uskonnollinen ”seurustelu”,¹⁶ b) marginaaliryhmään: jokaiseen uskonnolliseen liikkeeseen (eksklusiiviin, ei niinkään lahkoihin) kuuluu jäsenten lisäksi kannattajia (kuulojäseniä). Saarnan ilmifunktioksi voi usein osoittautua uskonnollisen tradition opetus ja tradition siirtäminen. c) ulkoryhmään (= sisäryhmän ulkopuoliset): erityisen selvästi tämä kohde manifestoituu spontaaneissa saarnoissa, joissa yhteisön uskon-

¹⁴ Ks. ominaisuusstatuksisuus, suoritusstatuksisuus: Suojanen 1971, 46—.

¹⁵ Länsi-Suomen rukoilevaisuuden 1960-luvun uskonnolliset tilaisuudet jakaantuvat aineistossa osallistujien sisäryhmä—ulkoryhmä -distinktion pohjalta kolmiksi: 1) sisäryhmävoittoiset, ulkoryhmältä suljetut tilaisuudet, 2) sisäryhmävoittoiset, ulkoryhmälle avoimet tilaisuudet sekä 3) kokonaan ulkoryhmäväritteiset tilaisuudet. Suojanen 1971, 43.

¹⁶ Suojanen 1971, 175—177, 177 alav. 46, 48.

nolliseen maailmankuvaan kuuluu keskeisesti evankeliointi ja lähetystyö.¹⁷

On selvää, että spontaanin saarnan erilaiset funktiot (ilmi-, piilo-funktio, dysfunktio, afunktio)¹⁸ ovat yhteisö-, ryhmä-, jopa saarna-kohtaiset ja eksaktisti tutkittavissa vain konteksteissaan omista lähtökohdistaan.

Spontaanin saarnan aktuaalistumispaikat ovat luonnollisesti paikkoja, missä suomalaisten uskonnollisten yhteisöjen tilaisuuksia on traditionaalisesti pidetty ja pidetään. Vartavastisia kokoontumispaikkoja ovat esim. herätysliikkeitten nimikkorukoushuoneet ja kappelit; erikseen sovittavia riittipaikkoja esim. yksityiset kodit, seuratuvat, kirkot, kokoushuoneet, puistot, teltat ym.

3. *Spontaani saarna on omaehtoinen: sitä ei valmisteta ennalta kirjoittamalla tai valitsemalla saarnateksti.* Siksi se muotoutuu vasta esityshetkellä. Herätysliikkeiden ja lahko-tyyppisten uskonnollisten yhteisöjen saarnaajat eivät yleensä kirjoita saarnojaan. Koska saarnaaja käsitteään instrumentiksi ja transsendentaalisten voimien objektiksi, joka tulkitsee ja välittää ”tässä ja nyt” saatua aktuaalia sanottavaa Jumalalta, saarnaajalle ei ole katsottu eduksi sitä, että hän kirjoittaa puheensa ennalta.¹⁹

Erään tutkitun rukoilevaisen maallikkosaarnaajan spontaanin saarnan tärkein valmistustapa on itseksensä rukoileminen:

”Kyl mar sitä jonkulaist piänt alkuu valmista, mut, mut ko kuisti ove sulke ja enhmäissi askelei otta, ni Herram pualen käännys, et jolles sää avuksemme tul ja jolles sää tul kirjoituksi selittämähä ja oma ... oma ... omal ja toisil, ni tyhjän kokkon käävä. Ni see se suurimp valmistus sit siin on”. (Haast. 1971, 73. Suojanen.)

4. *Psykologiset assosiaatiot dominoivat spontaanin saarnan esitystilannetta, jolloin vaikuttavaa on saarnaajan ekologinen perinnettausta.* Vaikka spontaani saarna itsenäisenä luovan prosessin avulla syntyneenä järjestyneenä kokonaisuutena eroaakin profaanista spon-

¹⁷ Esim. uuspietismi, evankelisten kolportöörit, Jehovan todistajat. Haavio 1965, 59—60, 93, 161.

¹⁸ Honko 1972, 39—46.

¹⁹ Tällaisen ajatuskulun löytää helposti vaikkapa rukoilevaisten haastattelusta ja seurapuheista. Ks. esim. TKU 71/3—7.

taanista puheesta (murteen jokapäiväisestä käytöstä), saarnan esityksessä ei ole tärkeintä *teema*, vaan *saarnaajan ekologinen tausta*: saarnaajan sisäistävä uskonnollinen traditio, sen omaksumisprosessi sekä yksilön lähimiljöö (kodin, perheen, suvun, kylän, pitäjän, ”uskonystävien”) dominoiva vaikutus. Psykologinen assosiaatio sisältää tässä tapauksessa sen, että spontaanissa saarnassa määräsällyys assosioi saarnaajan käyttämään aivan tietynlaista sisällystä seuraavaksi. Raamatunsitaatti A assosioi saarnaajan puheeseen aina sitaatin B, ei koskaan sitaattia C. Kontingenssianalyysin avulla voidaan tutkia, mitkä asiakohteet, fraasit tai sitaatit assosioivat toisiinsa, mitkä dissosioivat keskenään.²⁰

Rukoilevainen maallikkosaarnaaja tarvitsee esim. puheensa stereotyyppisessä obligatorisessa saarnatuolialoituksessa kolme eri raamatunkohtiin paikantuvaa sitaattia määräjärjestyksessä A+B+C vahvistamaan itsensä puhumaan sakraalina pidetystä paikasta:²¹

”Sun sanas meille paista an / et valkeures vaellam / ja viimein / surun ja murhen laaksost täst / taivaassen tykös tairammep pääst. / (V.VK 234:9.) Rakkat- ystävät veljet ja sisaret / kuinka raskas on / näim pyhääm paikka esinty ja Jumala sana on takana joka puhu ni puhukko ninkon Jumalan sanoi. / (1 Pt 4: 11.) Heikko luottamus- o niinko sanasa sano et- ava suus ni minä sen täytä. /” (Ps. 81: 11.) (S 15001—15003.)

Psykologisen assosiaation osuutta spontaaneissa saarnoissa tähdentää myös Bruce A. Rosenberg, joka on tutkinut Virginian, Kentuckyn, Oklahoman, Pohjois-Karoliinan ja Kalifornian neekerisaarnaajien uskonnolliselle ryhmälle jumalanpalveluksissa laulamia spontaaneja saarnoja. Koska saarnat ovat runomittaisia, laulettuja ja spontaaneja, psykologisilla assosiaatioilla on erityisen tärkeä sija saarnoissa: määräsäkeen syntaksi assosioi saarnaajan käyttämään aivan tietynlaista säekaavaa seuraavaksi.²²

5. *Puhehetkellä aktuaalistetaan sekä nykyhetkinen puheisisällys että ennakoitaan seuraavaksi esitettävä ajatuskokonaisuus ennakointikoodin avulla. Subjektiiivinen puhe on ennakointikoodin käyttöä ny-*

²⁰ Osgood 1959.

²¹ Suojanen 1971, 241.

²² Rosenberg 1970, 18—19.

kyhetkessä ja myöhemmän sanonnan ja sisällön suunnittelua. *Objektiivinen puhe* on sisällön ja kieliopillisen sanonnan suunnittelua sekä puheen fysikaalista ilmaisua nykyhetkessä. Toisin sanoen samalla kun saarnaaja objektiivisesti tuottaa puhetta, hän ei esitä vain sitä, mitä on juuri sanonut, vaan muodostaa samalla subjektiivisesti seuraavassa esitettäväksi aikomiaan ajatuksia (ennakointikoodin käyttö).²³ Saarnaaja voi ennakoida vastaista sanottavaansa käyttämällä sanoja, sanakonstruktioita tai fraaseja, jotka kuuluisivat varsinaisesti vasta myöhempään asiakontekstiin ja jotka esiintyvätkin myöhemmässä lause- ja ajatusyhteydessä.

E erityisen selvästi tämä tulee näkyviin spontaanien saarnojen monien kronikaattien kerronnan yhteydessä.²⁴ Näitä tapausesimerkkejä ennakoidaan määräkuvioin ja -fraasein jo varhemmassa asiayhteydessä.

Subjektiivisen ja objektiivisen puheen piiriin voi lukea myös kielenulkoisen seikan, nimittäin emotionaalisen ilmaisun: kesken puheen saarnaaja äkkiä liikuttuu (ääni vapisee, puhe katkeilee, ilmeet muuttuvat), vaikka asiasisällys ei näennäisesti millään tavoin anna aiheutta siihen. Hänen mieleensä on assosioitunut affektinen asiasisällys hänen miettiessään puheen jatkoa subjektiivisesti. Uskonnollinen ryhmä tietää jo ennakkoon, mitä on tulossa: ennakointikoodi, puhujan liikuttuneisuus ”sopimattomassa” kohdassa, välittää heille tiedon tulevasta, puhujalle affektisisältöisestä asiasta.²⁵

6. *Spontaani saarna on kasuaalinen luomistapahtuma: määräkontekstissa määräaikana määräyleisölle aktualistettu uskonnollinen puhe.* Kuulijakunta ja tilaisuuden aikaisemmat vaiheet ja luonne vaikuttavat siihen, *miten* puhuja assosioi, *mitä* sitaatteja hän käyttää eri puheisältöjen tukena, mitä sisältöelementtejä hän valikoi, *millainen* puheen rakenteesta tulee, *keille* hän puheensa erityisesti kohdistaa jne. Kasuaalisuutta voidaan selvästi erottaa ainakin kahdella tasolla:

a) kielen *pintatason kasuaalisuus*: elementit ovat spatiotemporaali-

²³ Goldman-Eisler 1958, 96—106.

²⁴ Kronikaatti tarkoittaa muistelmää omakohtaisen tai lähipiirin henkilön kokemuksesta; funktiona voi olla esim. varoitus, muistutus, ”rakennus” tms.

²⁵ Ks. esim. TKU 68/198, litt. 310—.

sia ”tässä ja nyt” -elementtejä, ohimennen esiin tulevia alluusioita, joilla puhuja kytkee laajemman sisältöelementin ajalliseen ja paikalliseen kontekstiin:²⁶

”— — — niin kun täsä olemme ny paastoaja viättänyt ja /” (S 12041).

”Tämäkin kerta on / tämä päivä o ninko ensimmänen kerta ko mä olem Porin kaupungis tääl kulmakunnal // (S 14008, Pori Teljän kko).

”Herra ny meit vaa siunakkon täsä eritessämme ja käyrä ny viäl- armoistuimel- ennen ku täsä eritä” (S 12049).

b) *sisältötason kasuaalisuus*: tarkoittaa sellaisia puheen sisältöyksikköjä, jotka kerrotaan vain määräsuuruuselle ja -luonteiselle uskonnolliselle ryhmälle. Rukoilevaissaarnaaja käyttää toisia sisältöelementtejä vain pienissä sisäryhmän tupaseuroissa, toisia vain suurissa ulkoryhmäläisväritteisissä herännäisjuhlissa.²⁷ Spatiotemporaalisten ainesten etäisyys erottaa tämän kasuaalisuuden pintatason kasuaalisuudesta: kerrotaan stereotyyppinen uskonnollinen varoitustarina, jolle on ominaista eräänlainen ajattomuus, paikattomuus ja ajallinen, paikallinen etäisyys. Sisältötason kasuaalieleментit voivat herättää kuulijakunnassa liikutusta ja emotionaalista käyttäytymistä, pintatason kasuaalieleментit taas eivät, sillä ne ovat puheen rekvisiittaa, painotonta ja kokonaisuuden kannalta epärelevanttia sanottavaa.

Sen sijaan vaikuttaa epätodennäköiseltä, että spontaanin saarnan syvärakenne olisi kasuaalinen. *Syvästruktuurin kasuaalisuudella* tarkoitan sitä, missä määrin tilannekonteksti vaikuttaa maallikkosaarnaajan omaksumaan saarnamalliin. Tämä perusmalli on maallikkopuhujan idea siitä, miten puhe tulee rakentaa. Malli on pääasiassa oman uskonnollisen perinneyhteisön kulkutavaraa; lisäksi siinä on ilmeisesti piirteitä kirkkosaarnojen puheenrakennustavoista, oman jäsenryhmän pappien saarnaustavoista sekä kirjallisista saarnaesikuvista. Tutkija voi tarkastella spontaanin saarnan syvärakennetta toisaalta tilanteittain (määrätilanteen saarnamalli) ja toisaalta saarnaajittain (saarnaajakohtainen perusmalli).

²⁶ Suojanen 1971, 166—167.

²⁷ Ks. esimerkit Suojanen 1971, 168—171.

7. *Spontaanin saarnan tärkeimpiä ominaisuuksia on redundanssi* (engl. *redundancy* 'monisanaisuus').²⁸ Uskonnollisessa kontekstissa kielen redundanssi tarkoittaa jotakin kommunikaation toistuvaa sisältoelementtiä tai lingvististä osaelementtiä, joka ei sisällä mitään uutta informaatiota, vaan vahvistaa jo välitettyä viestiä ja varmistaa sen tiedollisen perillemenon.²⁹ Redundanssin funktiona spontaanissa saarnassa on siis varmistaa välitetyn informaation kanavointi ja vahvistaa uskojen välistä yhteyttä. Toisaalta affektinen uskonnollinen asiasisältö korreloi redundanssin kanssa: mitä affektisempi ajatussisältö, sitä redundantimpi saarnan kohta.

Voidaan puhua toisaalta spontaanin puheen *obligatorisesta redundanssista*, toisaalta redundanssista spontaanin puheen *esitysteknisenä tehokeinona*. Obligatorista, tiedostamatonta redundanssia on jokaisessa spontaanissa saarnassa, mikä johtuu nimenomaan saarnan luonteesta, spontaanuudesta ja kirjallisen tradition malleista. Kun saarnaaja esittää erityisen, itselleen tärkeän ajatuskuvion tai mielestään perustavanlaatuisen uskonnollisen käsityksen tai opin aspektin, hän turvautuu redundanssiin: saman asian erisanainen toisto kanavoi saman asiasisällyksen korosteisesti kuulijan tajuntaan. Problemaattista on, mieltääkö kuulija redundantisti esitetyn asiasisällyksen puhujan tarkoittamalla tavalla: missä määrin saarnaajan käyttämät erilaiset lausestruktuurit ja toisenlainen sanasto assosioivatkin hänen mieleensä vallan uuden asian.

Päädytään uskonnollisen kielen ja kommunikaation semanttiseen ongelmaan: miten saarnaajien terminologia hahmottuu toisaalta sisäryhmäläiskuulijalle, toisaalta ulkoryhmäläiskuulijalle; missä määrin nimet (symbols) vastaavat tajunnansisällössä (thought, reference) toisaalta puhujan, toisaalta kuulijan tarkoitetta (referent);³⁰ mikä on redundantin ajatuskokonaisuuden tai käsitteen eri varianttien tajunnansisältö puhujalla ja kuulijalla ja kuinka identtiset nämä sisällöt ovat? — Obligatorisen redundanssin lisäksi spontaaneista saarnoista tapaa redundanssia, jota käytetään tietoisesti (esim. Raamatusta) opittuna esitysteknisenä tehokeinona.

²⁸ Cherry 1968, 19, 165, 182, 186. Cherry puhuu *syntaktisesta* ja *semanttisesta redundanssista*: 1968, 117—123.

²⁹ Suojanen 1971, 38. Ks. turha toisto s. 163.

³⁰ Ogden—Richards 1946, 11.

Länsi-Suomen rukoilevaismaallikkojen saarnoissa on laajojen asiakokonaisuuksien (esim. saman ordo salutuksen kohdan esittäminen uudestaan sanoja ja lauserakenteita muuttaen), yhden ajatuskokonaisuuden³¹ ja yksityisten käsitteiden redundanssia.³² Esimerkkejä spontaanin rukoilevaispuheen redundanssista:³³

”Me tulemme tänä sapattipyhänä pyytämään, rukoilemaan ja toivottamaan itsellemme *hurskasta herätystä ja sydämen ympärileikkausta*” (TKU 68/199 Harjavalta, litt. 331).

”— — — Jumala on jo alkanu vetämään. Se on alkanu jo sitä luonnollista kankeutta ottamaan meistä pois, vastahakoisuutta murtamaan ja tilalle antamaan armonkaipausta, armonjanoa, sananikävä” (TKU 69/263 Pori, litt. 7).

”Nyt on näistä harvoista kysymys tämmöessäkin tupaseurassa, kun olette tulleet, vaivautuneet tulemaan huoneisiini tänne minun ja puolisoni ja lasteni huoneisiin, on kysymys tästä kalleimmasta ja suurimmasta asiasta, että kuinka me autuuden käsittäisimme, kuinka meistä tulisi voittavaisia, riemuitsevan seurakunnan jäseniä, jotka tämän kiistan jälkeen perii pyhän perinnön ja saa uskollisten autuuden. Tästä kysymys, ettei vaa lamppumme sammuisi nyt, kun Ylkä tulee, ettei vaan puuttuis palmun oksa käsistämme, ku Herra Jeesus tulee kunniassansa, ettei meiltä puuttuis harput ja kanteleet. Sillä tarkotetaan toimellinen harjoitus kristillisyydessä, siinä tarkoitetaan, totinen Kristuksen seuraaminen tunnustajana, sillä tarkoitetaan vireä ja valpas Herran Jeesuksen askelten noudattaminen totisena seuraajana. Sitä Jumala tahtoo meidän olemaan, ettei harjoituskristillisyyys, nimikristillisyyys, varjomeno, ulkonainen jumalisuus pettäis köyhiä sielujamme.” (TKU 69/263 Pori, litt. 9.)

8. *Spontaani saarna sisältää alluusioita erilaisiin lähteisiin.* Allusion funktiosta voidaan esittää kaksikin selitystä: Ensinnäkin sen tarkoituksena voi olla sisäryhmätunteen (me-hengen) vahvistaminen ja samalla ulkoryhmäläisten karsiminen joukosta: alluusio on tällöin sisäryhmätunteen ja etnosentrismin ilmentymä. Kun tutkitaan opillisesti suljettua, suvaitsematonta ja eksklusiivista uskonnollista yhteisöä

³¹ Puhutun kielen ajatuskokonaisuus on kirjoitetun kielen *virke*.

³² Suojanen 1971, 218—219.

³³ Ks. parataktiset ilmaukset s. 170—172.

³⁴ Huomaa Raamatun tyyliin mukaiset paratagmat, lauseen tasapainoiset rinnastukset: esim. *perii pyhän perinnön ja saa uskollisten autuuden*.

(esim. herätysliikkeiden konservatiiviset siivet, lahkot), tämä selitys on varteenotettava. Esim. Länsi-Suomen ns. vanharukoilevaisten³⁵ spontaanien saarnojen tutkimuksessa selitys on käypä. — Toiseksi alluusiota voidaan käyttää korvaamaan pitkä, uskonnolliselle ryhmälle liiankin tuttu kertomussisältö lyhyemmällä viittauskoodilla. Näin selitettynä alluusio on sisäryhmässä käytetyn uskonnollisen kielen tuntomerkki. Alluusiot ovat sisäryhmälle itsestäänselvyksiä, läheisiä ja tuttuja asioita.³⁶ Tarvitaan vain lyhyt koodi, viittaus asiaan, ja jokainen läsnäolija tietää, mistä on kysymys: viittaus raamatunkohtaan, -kertomukseen, tuttuun pitäjässä sattuneeseen kuolemantapaukseen tai jokaisen tuntemaan vanhaan patriarkkaan. Ulko-ryhmälle tämä koodikieli ei ole niinkään selvä.

Esimerkkejä Länsi-Suomen rukoilevaisten spontaanien saarnojen alluusioista:

” — — — kun me siält lapsurenkorist lähretä monekki uskovaisist koreist ni lähretän- iloiten sinne synnintielle *niinko tuhlaaja-poikaki*” (TKU 69/267, litt. 68; 46-vuotias raumalainen puuseppä; alluusio LK 15: 11—).

”Herra sitteki tämä / eilä eh... perjantaehto *ko mes siäl seurasaki olimme / johtaja Antola sanos monta ni elävä esimerkki mitä hänen kohral- o tapattunn-* et kuip pitkällise rukouksen kautt- o apu tullu. / Pitkälise rukouksen kans ni on tul- ihmeline apu ja.” (TKU 69/265, litt. 83; 78-vuotias laitilalainen maanviljelijä; alluusio sisäryhmän tuntemiin Antolan kertomiin esimerkeihin edellisen viikon seuratilaisuudessa.)

”Meillä on nyt todistukset ja suuret vahvistukset siitä, että *Kookin ja Maakookin sodanaika lähestyy* rohkeasti ja sitten hirmuinen *Harmakeedon*, koko maailmaa käsittävä, hirmuinen sodanmyrsky. Silloin kysytään sinun kestävyyttä, pysyväsyyttä, sinun uskoas, sinun rakkauttas ja sinun *palavaa lamppuas*, onko sinulla se.” (TKU 69/263, litt. 11; 1915 syntynyt porilainen leipomonjohtaja; alluusio Hesekielin kirjan kertomukseen: Goog hyökkää kansojen johtajana Israeliin mutta saa joukkoineen surmansa. Hes 38 ja 39. Harmagedon: Ilm. 16: 16. Palava lamppu: UT:n vertaus kymmenestä neitsyestä.)

³⁵ Ks. termi Suojanen 1971, 12—13, 17—18; Hormia 1959, 20—21.

³⁶ Kaikki tuntevat Raamatun kertomuksen tuhlaajapojasta: puheessa tarvitaan vain lyhyt viittauskoodi esim. ”sian rapa” (ks. tätä esimerkkiä), niin kaikki tietävät, minkä kontekstin ja tapahtuman puhuja on asettanut kuulijoiden mietittäväksi.

” — — maailman ilo onkin vaan se *sian rapa*, mikä ei kuitenkaan kannakaan iankaikkiseen elämään.” (TKU 69/267, litt. 68; 46-vuotias raumalainen puuseppä; alluusio LK 15: 11—: kertomus tuhlaajapojasta.)

”Luunnollinen ymmärrys maailmallise elämäntava ulkonainen huvitus inhimillise himo ja halu jotk meidän sydämeštämme ulos lähtevät estävät sen vanhurskauden lisäntymise valkeure ja vetävä meirät maailman turhuutte ja sen *Paapelin eksytyksihi*” (TKU 69/263, litt. 1, 1900 syntynyt lautilalainen maanviljelijä; alluusio ”Paapelin eksytykset” vrt. Jes. 13).

Alluusiota ei voi erottaa morfologisin perustein, mikä hankaloittaa ja subjektiivistaa alluusioiden tutkimista spontaanissa saarnassa. Alluusiot ovat olemassa vain kontekstissaan: toisin sanoen alluusiota ei voida tutkia kontekstista irrallaan. Alluusio voi olla esim. virkkeessä (= puhutun kielen ajatuskokonaisuus) kokonainen lause, se voi olla saarnaajan omasanaista puhetta tai yhtä hyvin nootintamantonta ajatussitaattia tai suoraa sitaattia esim. Raamatusta. Alluusio voi muodostua jopa yhdestä tai kahdesta saneesta. Esim. allusiivinen raamatunsitaatti aktuaalistaa kuuliijoille sitaatin koko kontekstin, ilman että puhujan tarvitsee referoida kertomusta kokonaan.

Alluusioita tapaa paljon myös kirkkosaarnoista. Kun kirkkosaarnan kuulijat ovat esim. kaupungissa enimmäkseen henkilöitä, joiden samastumisviiteryhmät ovat heterogeenisia ja mieluummin profaaneja kuin uskonnollisia, alluusiorikkaan fraseologisen saarnan välityminen on todella kyseenalaista.

9. *Vartavastinen saarnateksti spontaanin saarnan aloitusformulana ei ole pakollinen, mutta se voi esiintyä.* Herätysliikkeittäin tapaa useita spontaanin saarnan aloitustapoja, puhumattakaan yksilöllisistä eroista. Kirkkosaarnaan nähden eroa kuitenkin on: kirkkosaarnassahan teksti on pakollinen. Havaintojeni mukaan papit ovat taipuvaisia aloittamaan saarnansa alkutekstillä kirkkosaarnan ulkopuolellakin. Rukoilevaispappien seurapuheet esimerkiksi ovat suurelta osin tekstialkuisia. Maallikot sen sijaan eivät juuri käytä tekstiä puheensa aloituksena: tekstialoitus mielletään kuuluvaksi papille tai koulutuksen saaneelle henkilölle:

” — — mut seuras (= seuroissa, seuratilaisuudessa) ei juur teksti sanottavasten käytetä, kote ne o semssi paremi oppimattomi

ni ei ne käytä niin paljo teksti siin nii seorapuhuja, paitsi oppine, papi ja nii pois päi, mut ei yleensä paljo seurapuhuja (= maallikkopuhuja) pirä puhu teksti johrost. — — — Juu sil tavallakki toinas, ko virre veisattu on, ni joku virre värsy tule miäle jonku puhujal, ni se ruppe see johrost puhuma.” (TKU 69/272 II, litt. 56 ; 1900 syntynyt lautilainen maanviljelijä.)

Rukoilevaismaallikkosaarnaajien puheen aloitustapoja ovat *viittausalku*, *sitaattialku*, *funktiointialku* ja *minimointialku* sekä näiden erilaiset yhdistelmät. Viittausalussa saarnaaja voi ottaa puheen lähtökohdaksi jonkin aiemmin sattuneen tapahtuman, joka on ryhmälle ennestään tuttu. Sitaattialoituksessa puhuja ottaa puheensa lähtökohdaksi esim. edellä veisatun virrensäkeistön tai edellisen puhujan kosketteleman asiasisällön tai lauseen: aloitus perustuu psykologiseen assosiaatioon kontekstissa. Sitaatin käyttö ei ole papin saarnatekstin käyttöön identifioituvaa. Sitaattialku on vain liikkeellelähtökeino: sitaatin ajatusta ei johdonmukaisesti käsitellä ja selitetä saarnassa. Funktiointialoituksessa puhuja selvittää uskonnolliselle ryhmälle ja itselleen, miksi puhuu ja mikä on puheen tarkoitus. Minimointialoitus sisältää puhujaa itseään puhujan roolissa väheksyvän asenteen. Esimerkkejä:

Viittausalku:

”Näitä puhujia on tänne tullu nyt jo useampia, mutta kyllä täsä pian niitä puheenvuorojakin alkaa, mutta se on tämmöstä alvuks tämmöstä vähän kankeeta tämä asia” (TKU 69/263, litt. 6).

”Jonku sana, tääl puhujiaki olis, mut tua suurest ihmettele sitä, varmasti jokanen kristitty ihmettele sitä suurt Jumala laupeut, mitä me ole nykyaikaan saan, tämä Suomen kansa osaksen” (TKU 69/265, litt. 45).

Sitaattialku:

”Jeesus sanoo, että niin ko Sinä, Isä minus olet ja minä sinus, nii minä tahro, että he myös minussa niin yhtä olisivat, että ne minun kunniani näkis” (TKU 69/265, litt. 307).

”Sanota suu puhu syrämmen kyllyrest /” (TKU 71/1, litt. 113 ; Mt 12: 34).

Minimointialku:

”Mää ole kaikki huanomp ja kaikkien tyhmeimp täsä asias, ni ällkkä muult ny orottakko. Puhelkka te, ko lahja olet saanu. Muun täyty vaa sitä omalt kohraltan ajatel, et ny olis aika minu ja meidän kaikkei pyhäi jälkki seurat — — —” (TKU 71/9, litt. 18.)

”Mää ole semmoinen hiljainen luonne et mielummin otan vaarin, mitä täällä puhutaan” (TKU 71/9, litt. 19).

”No niin, jos minäkin tähän ny ääneni toisin. Siitä me nyt ollaan jonkun verran perillä siitä, olemme sanomalehdistä ja muuten lukeneet, että meidän kirkkomme on sisältä päin sangen vaikeassa tilanteessa.” (TKU 71/9, litt. 39.)

”Mää ajatteli, et jos tääl o jotta toissi semmossi, et olssi puhunu, mää olssi ollu vaiti” (TKU 68/343, litt. 432).

Viittaus- + funktiointialku:

”Tässä / olemme niim paljon kuullu et / ei sihe mittä uutta voil lisätä mut / vanham pääl toristukse anta et/” (S 18001).

”Syrämestän- olissi noitte / paljon kokemuimpie ja lahjakkamma miähe antanu ensi. Mut täsä viitatti / Jumala sanaha ja / ja mennä niinkon takasi vähä yli kolmenkymmene vuare./” (S 19001—002.)

Funktiointi- + sitaattialku:

”Jolla yksinkertasel sanal / ittiän ja toissi kehottelen. Tämä / tämä / tuttu virsi alvo / ni täyttä totta pitä vaik sanota et- ahras ja kaita on taivan tiä ja ohrakkeilla täytet. / Tuliva Jeesukse omas sana miälen ko Hän niil rakkal- opetuslapsilles siäl- ensi sanos / niil mailmallapsil- et voi teitä jotka nyt nauratte sillä teiräm pitä itkemän./” (TKU 69/264, litt. 74; 1. puheen funktiointi + 2. liikkeellelähtö edellä veisatusta virrestä HSHL 149: 1, jota siteeraa + 3. psykologinen assosiaatio Raamattuun, jonka pohjalta puhetta varsinaisesti aletaan kehitellä.)

Tekstitöntä spontaanin puheen aloitusta tapaa rukoilevaissaarnojen lisäksi erityisesti heränneiden spontaaneista saarnoista. Lähtökohdaksi valitaan mielellään puhujan oma hengellinen tila.³⁷ Lestadiolaisten ja evankelisten spontaaneille saarnoille teksti ja Raamatun selitys on tärkeämpi kuin heränneille ja rukoilevaisille. Evankeliumijuhlien puhuja lähtee puheessaan liikkeelle määräraamatunkohdasta, jonka sisältöä hän puheessa erittelee ja tulkitsee. Haavio luonnehtii evankelisten hartaushetkiä lähinnä raamatunselitystilaisuuksiksi.³⁸ Lestadiolainen spontaani saarna voi alkaa postillanluvulla tai raamatuntekstin lukemisella. Tekstinlukemista seuraa kohdittainen tai ja keittainen selitysoasa.³⁹

³⁷ Haavio 1965, 41.

³⁸ Mt. 59.

³⁹ Haavio 1965, 72; TKU äänitearkiston Lapin tutkimuksen lestadiolaisaarnat esim. 68/22—29, 52—55.

10. *Spontaanin saarnan klimaksi/klimaksit on/ovat audittiivisesti selvästi todettavissa.* Saarnaajan esitystensiiviteettiäkin on voimakkaampi kuin epäspontaanin saarnan pitäjän. Asiasta saa selvän käsityksen vertaamalla vaikkapa turkulaisia kirkkosaarnoja lestadiolaisien isoesikoisten pitkiin, jopa 3—4 tuntia kestäviin spontaaneihin saarnoihin⁴⁰ tai Utsjoen lappalaisiin, vanhoillislestadiolaisia saarnoita muistuttaviin pitkiin, spontaaneihin saarnoihin⁴¹ tai Länsi-Suomen rukoilevaisiin tupaseuroissa pidettäviin, väliin istualtaankin puhuttaviin spontaaneihin uskonnollisiin puheisiin. Esim. rukoilevaisilla on näistä saarnoista omakielinen termi, *kanssapuhe*, joka kuvastaa osuvasti puheiden keskustelunomaista luonnetta ja kommunikaation kvaliteettia.⁴² Kuulija voi tehdä jopa kesken saarnan lyhyen välikommentin puheen silti keskeytymättä tai häiriytymättä.

Saarnan spontaani luonne aiheuttaa havaittavat nousut ja laskut saarnan esitystavassa: saarnaaja puhuu vain ne asiat, mitä hänellä on mielessään kulloisellakin hetkellä; hän tavallaan koko ajan ”pane enemmän itseään” saarnaansa kuin epäspontaanin saarnan pitäjä. Tästä selittyvät spontaanin saarnan klimaksit, joita saarnassa on useita.

11. *Spontaani saarna on visuaalisen ja akustisen kielen ilmentymä: puhekielen, usein murteen, ja kirkkokielen yhteensulautuma.*⁴³ Jokaisessa spontaanissa saarnassa, olipa kysymys mistä tahansa suomalaisesta uskonnollisesta yhteisöstä, on kysymys eritasoisten ja erilaisten arkaististen elementtien luontevasta sulauttamisesta saarnaajan puhekieleen, olipa se sitten murretta, murteellista puhekieltä tai yleisikieltä. Puhujan roolissaan saarnaaja aktualistaa kirjallisesta⁴⁴ ja

⁴⁰ Ks. TKU 68/22—29.

⁴¹ Ks. TKU 68/52—55.

⁴² *Kanssapuhe* ’keskinäinen ajatustenvaihto, neuvottelu, keskustelu’; *pitää kanssapuhetta* ’keskustella, vaihtaa ajatuksia’. Suojanen 1971, 43—44, 237 alav. 42.

⁴³ Voitaisiin ehkä puhua myös tyylistä, mutta sitä ei missään mielessä voitaisi yhteydessä käsittää staattiseksi, normatiiviseksi ja yhteneväksi ”lajiksi”, kuten tyylioppaat ”saarnatyylin” yleisesti ymmärtävät. Pauli Saukkonen on kiinnittänyt huomiota normatiivisen tyyliopin laadinnan mahdollisuuteen yleensä sekä ”tyylien” vaihtuvuuteen (Saukkonen 1968, 10—15). Puhekielellä tarkoitetaan tässä kirjoitetun kielen vastakohtaa.

⁴⁴ Kunkin uskonnollisen yhteisön hyväksytyt kirjalliset auktoriteetit: Raamattu, postillat, hartauskirjat, virsikirjat etc.

suullisesta⁴⁵ uskonnollisesta traditiosta sisäistämensä ja valitsemansa uskonnollisen määräsisällön itselleen ja uskonnolliselle perinneyhdistelmälle tutussa määrähahmossa. Hän käyttää puhekieltään sekä sellaisia lausestruktuureja, syntaksia, morfologisia ja sanastollisia arkaismeja, joihin hän ja uskonnollinen jäsenryhmä ovat tottuneet uskonnollisia tekstejä ja kirjoituksia lukiessaan. Ollaan tekemisissä varsin uniikin uskonnollisen kielimuodon kanssa. Spontaaniin saarnan kieli on tiedostamatonta kielellisten fraasien ja tuttujen uskonnollisten määräkäsitteiden ja -rakenteiden perinteellistä esillepanoa. On kysymys kahden kielimuodon sulautumasta: visuaalisen ja akustisen. Toisaalta saarnaaja, joka ei ole saanut puhujan koulutusta, on tutustunut varsin perusteellisesti uskonnollisen jäsenryhmänsä kirjallisuuteen, perittyyn ja/tai hankittuun; hän on saanut suoritusstatuksen kokemalla määrämuotoisen uskonnollisen herätyksen, joka on sosiaalisesti kontrolloitu, ”hyväksytty”, oppinut uskonnollisen puheen perusmallin, tiedostamattaan valikoinut kirjallisuudesta uskonnollisessa kokemisessaan keskeiseksi tulleita kohtia spontaaniin saarnaansa ja omaksunut uskonnolliset perussisällöt määrämuodossa (syntaktisesti, morfologisesti, semanttisesti). Toisaalta tämä saarnaaja hallitsee paikakuntansa puhekielen, esim. paikallisen murteen. Kouluttamattomalla saarnaajalla täytyy siis olla samanaikaisesti hallussaan kaksi erilaista kieliaparaattia, luetun uskonnollisen kirjallisuuden kielen ja jokapäiväisen puhutun kielen. Hän käyttää saarnassaan tuttua puhekieltä ja tuttua kirjoitettua ulkoa opittua kieltä.

Spontaaniin saarnassa on siis ennen kaikkea kysymys siitä, miten maallikkosaarnaaja onnistuu uskonnollista traditiota tulkitessaan koodaamaan lukemansa uskonnollisen kirjallisuuden vanhat arkaistissävyiset uskonnolliset (kirkkokieliset) viestit omalla puhekielillä uskonnolliselle ryhmälle.

Seuraavassa esitetään joukko spontaanin saarnan puhekielis- ja kirkkokielissävytteisiä piirteitä Länsi-Suomen rukoilevaisuudesta kootun empiirisen aineiston pohjalta.⁴⁶

⁴⁵ Uskonnolliset oppi-isät, hengelliset isät, patriarkat, seuratradiot etc.

⁴⁶ Aineistosta on tarkemmin tutkittu yhden maallikkosaarnaajan spontaanin saarnat (vuosilta 1956—1971; yksi kirjoitettu, yhdeksän spontaania saarnaa). Pidettyjen spontaanien saarnojen kontekstit ovat autenttiset: *maallikkojohtoiset seuratyypit*, *pappisjohtoiset seuratyypit*. Ks. maallikkojohtoisien ja pappisjohtoisien seuratyypien kriteerit ja terminologia (luokittelu Suojanen 1971, 43—46,

Spontaanin saarnan puhekielisiä piirteitä:

a. Spontaanissa saarnassa on runsaasti puhekielen tapaan adverbeja (*kyllä, täällä, siellä, niin, tarkasti, halullisesti*), konjunktioita (*ja, että, mutta, kun*), pronomineja (*se, me, tämä, joka*) ja huudahdus-sanoja:

Esimerkkejä:

"Erik se ja ol- ihmeline se / kuninkka miähem poik kans saerastus/" (K II, 14050).

"Usse se käve nii et hän (nim. Aina Vento) sano ett- älä niin kuitenka lähre et- es sitä virttä veisa et Herra hyvä kiittäkä iloisest ylistäkkä" (K II, 15116).

"Sitä om pia sanottu mutt- ei se ol niim pian tehty et armost armo vastaoteta" (K II, 15045).

"Kuinka mejän kansamme muistattek ko ne (nim. Jeesus) meni / opetuslastes kan(s) men sin Samariaha / ei ne ottanut heitä vasta" (K III, 18032).

"Kyl se niin on et kyl mejän ens täyty ja täyty ne silmäp paljastu ennen ko me, et me näe, mihi me ole menos. O iha sama niin ko siäl ko mää ole mont kertta, ko heikol jää kulke ihmissi ja ne huuta, mut ei ne enne huur, ko sit ko ne näke, et jää loppu ja jää pettä ja ja sit vast ko näke ette he it pääs ylös ni sit vast ne ruppe huutama sillai oikee syrämen pohjast auttama. (TKU 69/265, litt. 48; 1907 syntynyt luvialainen turkisarfarmari.)

"Nin kuinka paljo meirän tule lähimmäisillemme antteks antta ja nähräs sen- et voi voi" (K II, voi 20129).

"Ja tätä nykyaikkast maelmamenoki ja voi voi ko aamustenki ajattele / mihest ... piräs se oppinu ja sivistynnen kansanki jo tost / Ranskanki ni nykysest- olost (tiät) ko Jumala otta varjelevan kätes päältäs pois ni mihe nes suure / rikkaure ja ja ja sivistykse ja et mitä — — pääse se hirmune sekasorto koo nytt- ajattele" (K II, 13077).

"Ja voi voi sitä laimilyöntti" (K II, 17035).

"Ja saamme näi matalalt paikalt- alkka et voi sitä suurt Jumala Jeesukse oma rakkautta" (K II, 12028).

56—69, erit. 68—69). Käsittelyn pohjana käytetään soveltuvin osin Saukkosen artikkelia "Puhekielen luonteesta" (Kielikello 1970, 3) sekä Saukkosen "Kokeellisia havaintoja puhekielen ja kirjakielen tyylieroista" (Vir. 1966, 38—53).

”— — — ko olen kahdeksa lapse isä et voi ystävä lapse rakkas sentä mäa olen niin kelvotone isä/” (K II, 14112).

”Ja Herra koetta sanas kaut me(i)t- oi voi ystävä rakas ko viäl- o armo ova/” (K II, 16092).

b. Spontaanisissa saarnassa toistetaan puhekielenomaisesti sanoja, joilla ei ole informaation vahvistamisen ja perillemenon kannalta mitään merkitystä. Ei siis ole kysymys edellä käsitellystä redundanssin käsitteestä. Toistetaan tahattomasti tai lauseen jatkoa etsien määräsanoja: *ja ja, koko se koko se, se se se, ni et ni et, ni ni, et et*. Tämäntyyppisen toiston funktiona saattaa olla tulevan sanottavan miettiminen (subjektiivinen puhe), mikä heijastuu objektiiviseen puheilmaisuun ”turhana”, informaation perille menoa vahvistamattomana toistona.

”— — — niin kuin sanotaan Isämeidässä *että että* älä saata meitä kiusaukseen — — —” (TKU 69/266, litt. 61).

”Et kyl täsä vaaras- olla vaikk- o lihas a... henges- aljettu *ni ni / ni lihas- o lopetettu monen kohralta*” (K II, 14158).

”Niinko mek kuuli mahrok se Otto (nim. O. Salosen, s. 1915) oma suun kauttacki olla et kui munest kyläst *ja ja* pitejäst- on tähän kokkontun/” (K II, 16042).

Sama lauseenjäsen voidaan kerrata toisin sanoin painollisuus- ja luontevuussyistä:

”Ei meijä *oma rakkautem*, ei se kest” (TKU 69/268, litt. 85).

”Mutta *tämän maailman lapsi*, ei *sekään* ole onnellinen vaikka se siltä näyttää” (TKU 69/267, litt. 68).

c. Lauseiden rinnastus on puhekielenomaisesti *syndeettistä*. Lauseketjut saattavat olla pitkiä ja monipolvisia:

”Siinä on nyt hengellinen lapsi hengellisesti ymmärtäen vaikka se olisikin Jumalan lapsi ja lapsikasteessa puetettu, mutta niin kauan kuin ymmärrys saa armontiellä lihallinen ja luonnollinen ymmärrys armontiellä opettajana olla, niin sen me tiedämme, että syntiinlankeemuksessa tuli ymmärryksemme vihollisen niin sanoakseni vihollisen välikappaleeksi, jonka kautta hän pyytää ihmistä eksyttää ja jos ei armonvalkeus ilmituo meidän ymmärryksessämme asuvaa pimeyttä, niin emmehän me niin kauan voi armonvalkeutta etsiä.” (TKU 69/263, litt. 1—2; yleiskielistetty asu.)

d. *Suoraa esitystä* käytetään enemmän kuin puhekielessä yleensä,⁴⁷ koska jokainen saarnaaja hallitsee uskonnollisen repertoaarinsa, mutta se on muodoltaan kansankielistä: referaattiosaa edeltää *että*-sana. Konjunktio sitoo referaattiosan kiinteämmin johtolauseeseen ja tekee esityksen kansanomaisen joustavaksi.⁴⁸

Johtolauseetontakin suoraa esitystä tapaa, mikä seikka voidaan lukea sisäryhmän kielenkäytön piirteeksi: sitaatin lausuja on kaikkien tuntema, nootinnusta ("Jeesus sanoi", "Paavali sanoi") ei tarvita.

Esimerkkejä johtolauseellisesta ja johtolauseettomasta suorasta esityksestä:

"Ja Jeesus vahvistaa tämän murhemielellä ja voi-huudolla *että* eivät terveet tarvitse parantajaa vaan sairaat" (S 15067).

"Oppi-isämme sanoo *että* koeta Siinain kivenmuruilla ruokkia ja ravita itseäsi niin näät mitä siitä tulee" (TKU 69/263, litt. 7).
"Sillä rakas ystävä *kun kuulet Herran äänen niin älä paaduta sydäntäs* sillä meil on tänään armonpäivä armonaika vielä — — —" (TKU 68/206, litt. 431).

e. Spontaaniin saarnaan kuuluvat puhekielenomaiset selitykset ja *puheen täsmennykset*, jotta väärinkäsitystä ei pääsisi syntymään. Seuraava rukoilevaisen maallikon saarnaan sisältyvä kronikaatti voitaisiin pelkistää yleiskielen tapaan: "Kävin eilen katsomassa kunnalliskodin sairausosastolla raihnaudestaan huolimatta kiitollista vanhusta, joka sopisi hyvin esimerkiksi meille." Kuitenkin tämä sisällitys sanotaan monine lisineen seuraavasti:

"Oli eilen / siellä kunnalliskodissa / niin eilen se oikein oli / täytyy oikein / tässä näin julkisessa paikassa sanoa sitä suurta ihmettä. Se oli lähes yhdeksänkymmenen ikäinen vanhus kun / oli saanut muuttaa majaa (= kuollut) ja kunnalliskodin sairausosastolta (pyydettiin) niin että veisaamaan hänen ruumistaan ja niin monet kerrat kun kävin häntä (katsomassa). / Hän on monta vuotta (ollut) jo toisten ruokittavana ja ei voinut kylkeänsä kääntää ilman toisten apua ja. / Usein se kävi niin että hän sanoi että älä niin kuitenkaan lähde *että* et sitä virttä veisaa *että* Herraa hyvää kiittää iloisest' ylistäkää. Minä ajattelin tuohon meidän tulisi / rientää — — —" (S 15113—15117; yleiskielistetty asu).

⁴⁷ Ks. epäsuora esitys puhekielessä: Saukkonen 1970, 5.

⁴⁸ Direkte Rede: Ikola 1960, 17—18.

f. Spontaanit *kysymykset* ja uskonnollisen ryhmän *puhuttelut* lisäävät saarnan keskustelunomaista, puhekielille ominaista kommunikaatiotapaa; saarna rakentuu *minä—sinä, minä—me*-suhteeseen (ei *minä—te*).⁴⁹

"*Eikö me ystävät* haluttais tämän Kolkatan Karitsan päälle tänä iltana jättää syntikuormamme ja perustaa elämämme?" (TKU 69/268, 83).

"Tämä *ystävät* meit aja tänä päivänä parannuksen paikalle Jeesuksen Kristuksen tykö — — —" (TKU 69/268, litt. 85).

"Mut *ajatellikas* sitä kummose esimerki se anno ny." Konteksti: Kananean vaimo ja usko. (K II, 17016.)

"*Ajatellkast- ystävä* rakkat sitä herelmä." Konteksti: "hurskaasta" rukoilevaisesta kertominen. (K II, 13032.)

"Opetuslapse / sanosivat et- *eik ny olis / ni mahrolline ja viäl jo . . . ja ninko välttämätönki et* tuli palas taevasta sytytet ni ni ni ja / ja poltas koko sem paikkakunna/" (K III, 18033).

"*Eikost-* olt tämäkin totten käynyk *kyll- om profeettoja et lapse rakkak* kuinka paljo" (K III, 19045).

"Ja / *eikös seki vähä suur / vakava ja merkiline* kuis se *Jeesukse rakkaus- o nim pitkäle(s) mennyk ko* Hän se ensimmäise ehtolises / asetti ja sakrament ja se ehtoline ni/" (K III, 18052).

"— — — Jeeus-on tääl *meiän* keskellämme — — —" (K II, *meiän* 17040).

"*Ystävä, tulitko sinä* tänne siksi, että Jumala siunaisi sinua ja siksi, että löytäisit iankaikkisen elämän, joka on Jeesuksessa Kristuksessa?" (TKU 68/187, litt. 161.)

"*Ystävä, mikä sai sinut lähtemään* tänne vapunaattoseuroihin?" (TKU 68/193, litt. 236.)

"*Mek* kanname mahrolisesti joka ainova kristity nime ko *olemmet* — — —" (K II *mek*, 15005).

g. *Tauotuksen puhekielenomaisuus*. Ajatusjakso voi päättyä kopulaatiiviseen *ja*-sanaan kuten esim. lounaismurteissa. Tauko esiintyy murteenomaisesti alustuskonjunktion (esim. eksplikatiivinen *että*) jäljessä.

Enemmän kuin *miettimistaukoja*⁵⁰ spontaanissa saarnassa on

⁴⁹ Suojanen 1971, 244—245.

⁵⁰ Goldman-Eisler 1968. Ks. myös Rosenberg 1970, 11—13: "stall formulas". Suojanen 1971, 224—225.

toistuvia sanoja ja sanakonstruktioita, joita käytetään miettimisen funktiossa, sillä ajatuskokonaisuuksien väliset tauot eivät ole spontaanille saarnalle ominaisia. Spontaani saarna on puhekielistä siinä, että puheen täytyy olla juoksevaa, ilmavaa ja väljää sanonnaltaan. Maallikkopuhuja ei pidä saarnassaan pitkiä puhetaukoja, koska niiden viestintäarvo on paljon vähäisempi kuin ”tyhjien” sanojen ja väljien sanontojen. Tauko katkaisee spontaanin saarnan vuolauden häiritsevästi eikä informoi kuulijalle tulossa olevasta puhesisällyksestä. Pitkä tauko merkitsee rukoilevaisessa spontaanissa saarnassa, että puhuja ei *kykene* liikutukseltaan jatkamaan puhetta. Näin ollen spontaanin saarnan tauot ovat enemmänkin *hengitystaukoja* kuin *miettimistaukoja*.

”Ja näi / Jeesus sano sinum palvelias- o / o... o parattus sano ja /” (K II, ja 14044).⁵¹

”Tämä o elävä totus ja o siit niin täyn *mut* /” (K II, *mut* 161110).

”Mut sanosi meilles sen kunnia-arvo *et* / tämä Laitila seorakunta Valvosten kylä ja Paron kylä o siäl päi numero yks täsä sanan kuulostelmises / (K II, *et* 13017).

”Mut sitä mä sano va *et* / varovaissi mein tarvitte olla *mut* /” (K III, *mut*, *et* 20102).

h. Lauseenvastikkeiden sijasta spontaani saarna suosii puhekielelle karakteristisia *sivulauseita*:

Esim. partisiippirakenteesta:

”Tuntu *et*- ain kovempa vastaukse hää saa — — —” (K II, *et* 14027: yleiskielisesti: hän tuntuu saavan yhä ankaramman vastauksen.)

Kun *sivulause* liittyy aistihavaintoa ilmaisevaan verbiin, voidaan *sivulauseen* asemesta joskus käyttää partisiippirakennetta:

”Mek *kuulimme* / alkurukouksis *pyyretty* *et* se kolmeyhtene Jumala tulis meit lähel / — — —” (K II, *kuulimme* 13004).

i. Spontaanissa saarnassa toistetaan 1. ja 2. persoonan pronomini, vaikka tekijä ilmenee jo verbin persoonamuodosta:

⁵¹ Sitaatin jälkeinen ilmaus *sano ja* kuuluu kansanomaiseen ilmaisutyypiin.

”Mut kasvoppiirttestä *met* tunnemme et sama henke vaikuttama *me* olemme/” (K II, *me* 16047).

”Kyl ma *met* tätä tunnemmet tykönä ett- olemme ai oppivaissi ei koskan toturentunton tulevaise — — —” (K II *met* 17051).

”Ja *mnä* tiärän *te minun* kansan- et / ne o hyvi vähäk ko *met* nimelisesti tääl toinen toisiammet tunnemme / — — —” (K II, *mnä* 16046).

”Eikö se ollu häne saeras tyttäres ja *mä ajattele et* kyl se äite kaikkes- ol- ennen koettanu / sen kivuloisen tyttäres terveyrem palamiseksi mut / ei apua tullu ja hään- on täst Jeesuksest kuul- lu /” (K II, *ajattele* 14024).

”*Mnä ajattele / et* sentä mont täsä *meijän* kansammek ko ovak kokemuksen koulus- et (mä sano) et kui monta ja monta syntti minul rakasta ol” (K II, *ajattele* 13068).

”*Mä ajattele /*koskast Jeesust enemmän tarvita juur meijä aika- namme / vaikk- o näi ihana myätäkäyminen täyty niinki sannu ja / (K II, *ajattele* 15078).

”*Mnä ajattele /*se meijän kuuliaisuutemmet tule siäl koto-olos siäl perheolo(s)” (K II, *ajattele* 15093).

Kuitenkin tapaa myös yleiskielen mukaista tyypistettyä käyttöä: toisin sanoen jos verbin persoonamuoto ilmaisee subjektin, 1. ja 2. persoonan pronominia ei käytetä:

”*Jolla yksinkertaisel sanat /ittiän ja toissi kehottelen* (K II, *yksinkertasel* 16001).

”— — — *ajattele ett-* olkkon tämä liha ja veri /kuinka suure murhe ja paino al mutt- et se kualematonen tule.. sialu tule sinul veres ja ansios palkaksi — — —” (puhuja liikuttunut) (K II, *ajattele* 12041).

”*Tässä / olemme niim paljon kuullu et / ei sihe mittä uutta voil lisätä mut / vanham pääl toristukse anta et /*” (K III, *toristukse* 18001).

”*Sain käärä häntä oppimas* (nim. Kustaa Heinikkalan herännyttä poikaa) täsä liki kahreksankymmene ikkäsän ko isä (nim. Kustaa Heinikkala) ol jo kualu nin kaua (nim. v. 1904: Tiililä 1966, 95) — — —” (K III, *oppimas* 20151).

Kysymyksessä ovat ilmeisesti kontekstikohtaisesti sisällön painotus- seikat. *Mä / mnä ajattele* -tyyppisten lauseiden käyttö saattaa johtua siitä, että saarnaaja haluaa panna eksplisiittisesti julki, mikä on

omaa, mikä ei. Kun näihin kohtiin useasti liittyy vielä puhujan liikuttuneisuus, niiden jälkeisellä sisällyksellä on erityisen suuri merkitys. Nootinnus tehdään mahdollisimman selvästi, jotta kukaan ei loukkaantuisi.⁵² — Kun viestinnän pääpaino on muualla, esim. verbissä tai päälauseetta seuraavassa sivulauseessa (*ajattele et — — —*), 1. ja 2. persoonan pronominia ei käytetä. — Tätä kysymystä ei voida ratkaista kuuntelemalla sanojen pää- ja sivupainoja: pronomini ja verbi on nimittäin useimmiten painoton, joskus sivupainollinen.

Vaikka lyhytvirkkeisyyttä onkin totuttu pitämään yhtenä puhekielen piirteenä,⁵³ sitä ei kuitenkaan voi pitää spontaanin saarnan puhekielisenä piirteenä. Litteroijan tekemä virkejako on sovinnainen ja keinotekoinen kahden ajatuksen tai ajatuskokonaisuuden erottaja. Tauot eivät välttämättä erota spontaanin saarnan kahta ajatuskokonaisuutta toisistaan.

Samana saarnaajan kirjoittaman tekstin ajatuskokonaisuudet (virkkeet) ovat huomattavasti pidempiä (jopa 80—90-sanaisia) kuin hänen spontaanien saarnojensa ajatuskokonaisuudet (keskimäärin 15—20 sanaa). Spontaanin saarnan ajatuskokonaisuudet ovat ilmeisesti pidempiä kuin puhekielessä.⁵⁴

Spontaanin saarnan kirkkokielissävytteiset piirteet:

a. Spontaani saarna suosii kirjallisten esikuviansa mukaan abstraktisanoja: *hyvyys, ilo, penseys, hitaus, kylmyys* jne.

”*Pensseys, hitaus ja kylmyys ja tämämailmarakkaus* joka pikku hilja syrämes alka ruvet muuttuma ja kylmentymä — — —” (TKU 69/266, 61).

”On kysymys tästä kalleimmasta ja suurimmasta asiasta, että kuinka me *autuuden* käsittäisimme — — —” (TKU 69/263, litt. 9).

”Mut ystävät, kerran tule aika ko *vaja* lakka ja *töörelisys* alka.” (TKU 69/268, litt. 83).

”Eikö täyryt tunnusta et etkös tierä ihmine et Jumala *hyvys* sinu paranukse vetä/” (K II, hyvys 12027, 13079, 17078).

⁵² Suojanen 1971, 246—247.

⁵³ Ks. Saukkonen 1970, 4.

⁵⁴ Vrt. Saukkonen 1970, 4 ja Suojanen 1971, 232—233.

”— — — sinä koko taeva ilo / riamu saat jos sinä henkelisel vaevasuuren tunnol mene armoistuimelles — — —” (K II, ilo 12031).

- b. Kirkkokielissävytteistä, käännös- ja muusta uskonnollisesta kirjallisuudesta peräisin olevaa arkaistista sanastoa on runsaasti; sana-
poimintoja saarnoista:

ylösravistella hereille (TKU 69/263, 9), *ylössaattaa* 'herättää' (TKU 69/263, 2), *uloskäydä* 'ilmetä' (sama), *varjomeno* (TKU 69/263, 9), 'nimikristillisyytä', *tekorikosten perkaaminen* 'teko-synneistä pääseminen' (TKU 69/263, 10), *ulossuljettu tila* 'sul-jettu jstk' (TKU 69/163, 11), *veren peso* (TKU 69/263, 11), *vast'uudestisyntyminen*, *sisälläpito* 'sisällisyys' (TKU 69/272, litt. 62), *halata*, *isota*, *halajamine* (K II, 15117, 15118), *tykö* (TKU 69/265, litt. 41), *vihelijäisyys* (TKU 69/263, litt. 4).

- c. Muodoltaan vanhahtavia, juhlallisävyisiä sanoja:

— muutamat verbit johdoksineen.

valhettelevaisuus, *valhetella* (TKU 69/272, 62)

hyljätä (K II, 15062, 15088)

peljätä, *peljästyys*, *peljästyä* (K II, 17033)

— *-vainen*, *-väinen*, *-llinen* -loppuiset adjektiivit:

kerjää/väinen, *voitta/vainen*, *toime/llinen* (TKU 69/263, litt. 9)

unhottavainen (TKU 69/245, litt. 166), *pysyväinen* (TKU 68/343I, 435)

— mon. 2. genetiivin käyttö:

pyhään pro pyhien (TKU 69/263, litt. 9)

silmäis pro silmien (TKU 68/343, litt. 437)

— karitiiviadjektiivien vanhat asut:

halutoin (halutone) (TKU 68/343I, litt. 433)

surutoin

— verbien preesensmuodot:

halajaa (TKU 68/343I, litt. 435, 436)

heräjää

- d. Lukuisia syntaktisia arkaismeja. Esimerkkejä:

”pitäisi valittujansa auttaman — — —” (K II, auttaman 14055).

”Ja niim *pitä* ilo *olema* yhrelle / koko taeva joukolla jos yksikin syntinen käänty ja *paranuksen* teke” (K II, *olema* 12012).

”— — — kyl *pitä ihmettä oleman*” (K II, *oleman* 13033).

”— — — ensimmäinen sota-ase on, olla *vyätetty* kupeista *totudella* — — —” (TKU 69/263, Pori, litt. 5).

”— — — kute apostol toises paikas sano ettemme olis sillen lapset, et me *horjuisimme kaikkinaisilt opetuksen tuulilt*, mitkä nykyänki kulkeva ja vaeltava — — —” (TKU 69/263, Pori, litt. 5).

”*Se* (nim. ihminen) on luonnostansa semmonen *pimeyden ja epäuskon ja synnin alle annettu ja myyty*” (TKU 69/263, Pori, litt. 6).

”— — — se (nim. ihminen) on Aadamin lankeemuksen kautta joutunut semmoseen *erotettuun tilaan Jumalasta*” (TKU 69/263, Pori, litt. 6).

”*Me* tahdomme siihen taivaaseen, *joka on* sitten kokonaan *Isältä Jumalalta soveliaaks asumapaikaks asetettu jumalallapsille*” (TKU 69/263, Pori, litt. 8).

”*Tee Herra meit* henkessä köyhäks ja syrämessä nöyräks *tee iso-vaiseks ja janovaiseks* sitä vanhurskautta, joka *Jumalan eressä on pysyväinen ja kestäväinen*. Pueta yllemme se Kristukselta ansaittu vanhurskauden vaate ja puku meidän yllemme, *ettei meidän viheliäinen saastaisuutemme häpiä Sinun silmäis edessä näkyisi*” (TKU 68/343, Laitila, litt. 437).⁵⁵

e. Raamatun tyylistä tutut yksityisten sanojen ja kokonaisten lauseiden tasapainoiset rinnastukset⁵⁶ ovat ominaisia muutamille spontaaneja saarnoja pitävälle maallikoille:

⁵⁵ Tässä monenlaisia arkaismeja; mainittakoon seuraavat: 1. partitiiviobjekti pro totaalinen; vrt. päästä *meitä* pahasta (Ikola 1966, 28—38); 2. *henkessä köyhä ja sydämessä nöyrä*: yleinen formula pietistisessä hartauskirjallisuudessa; 3. *isota* ja *janota* -sanaparataγμα jo vanhasta Raamatusta tuttu, käyttö kliseenomaista (ks. Rintala 1971, 227—228); 4. *-vainen, -väinen* -loppuiset adjektiivit tuttuja kirkkokielestä, vanhasta hartauskirjallisuudesta: *isovainen, janovainen, pysyväinen, kestäväinen*; 5. lounaismurteista tuttu muoto: *pueta, vaateta*; 6. ablatiiviagentti svetisistinen, uskonnollisen käännöskirjallisuuden kulkutavaraa; 7. *häpiä* pro *häpeä*; 8. ”*ettei saastaisuutemme Sinun silmäis edessä näkyisi*”: ”*pipliasuomelle*” tunnusomainen tyylipiirre: predikaatti lauseen lopussa; 9. *silmäis* pro *silmiä*: monikon 2. genetiivi yleinen vanhassa hartauskirjallisuudessa. Siteeratussa kohdassa lienevät tyyppillisimmät ja yleisimmät kirkkokielissävytteiset rukoilevaisuuden saarnakielessä nykyään elävät arkaismit,

⁵⁶ Rapola 1962.

Sanaparatagmoja:

"Oletko *toimellinen veli ja vireä sisar* Herran Jeesuksen askeleissa?" (TKU 69/263, 11).

"Siis meistä, meidän lapsistamme, niistä nyt on kysymys, että Jumala saisi meitä todella tehdä *liitonpojiksi ja testamentin tyttäriksi* — — —" (TKU 69/263, 9).

"Ja *ei tätä järki tässä täysin käsitä eikä ymmärryksenvalo ymmärrä* — — —" (TKU 69/263, 8).

"— — — meidän silmämme on näkevä Herran Jeesuksen että me silloin olisimme *otolliset veljet ja soveliaat sisaret* — — —" (TKU 70/102, litt. 554).

"Että meitä rukoilevaisia Jumala oikein todella pyytää nyt myös etsiä, että me olisimme oikein sitä *hallittua kansaa ja valmistettua väkeä aamen*" (TKU 70/102, litt. 555).

"— — — *ison ikävän poika, suuren halun tytär* — — —" (TKU 69/263).

Lauseparatagmoja:

"Onko meillä läheinen veljen rakkaus ja onko meillä tuo sisarellinen sovintoarmo, että me — — —" (TKU 70/102, 551).

"Meitä kutsutaan sotivan seurakunnan sisariksi ja veljiksi, meitä kutsutaan armoa kerjääväisiksi pojiksi ja tyttäriksi." (TKU 69/263, litt. 9).

"Ihminen mielummin on suostuvainen syntiin kui vanhurskauteen, ihminen rakastaa enemmän pimeyttä ku valkeutta." (TKU 69/263, 6).

"— — — jos me väistämme suruttomien seuraa, jos me erotamme itsemme jumalattomien joukosta — — —" (TKU 69/263, 6).

"*Ei harjoituskristillisuus riitä, ei nimikristillisuus kelpaa*, tarvitaan totinen sydämenmuutos, uusisyntyminen neitseeksi, totiseksi veljeksi — — —" (TKU 69/263, 11).

"Jokainen arkipäivä on sinulle koetuspäivä, jokainen arkielämän päivä on sinulle tutkintopäivä, kuinkas menettelet, kuinkas käytät kallista armonaikaa — — —" (TKU 69/263, 11).

Sana- ja lauseparatagmojen käyttö spontaanissa saarnassa on selvästi yksi redundanssin alalaji; sen funktiona on informaation ja sen perillemenon vahvistaminen. Paratagmojen käyttö ei siis ole "turhaa" tai liikatoistoa. Toisaalta esim. sanaparatagmojen käyttö

voi olla tiedostamatonta ja obligatorista redundanssia (*A ja O, alku ja loppu; ilo ja riemu; tomu ja tuhka; armon ja rukouksen henki; hätä ja kiire*), toisaalta on saarnaajia, jotka käyttävät sitä mestarillisesti tietoisena esitysteknisenä tehokeinona.

Spontaaniin saarnan esitystilanne, konteksti, on sen laatuinen, että toisinaan on oikeutettua puhua sanahypnotismista ja rituaalikielystä.⁵⁷ Spontaani saarna saavuttaa aina vastaanottajan, kun puhuja on hyväksytty ja arvostettu uskonnollisessa ryhmässä ja kun oikea asiasisällisyys esitetään ryhmän hyväksymällä tavalla. Saarna saa kompositioltaan, esitysteknisesti tai muuten olla miten heikko hyvänsä. Käytetty rituaalikieli ja -ilmaisut: yhdessä koettu "henki", "hyvä" (traditionmukainen, hyväksytty) saarna vahvistavat uskonnollista ryhmätunnetta ja lisäävät uskonnollisia ryhmäkontakteja.

Spontaani saarna kuuluu *ohjailukielen* piiriin:⁵⁸ saarnaaja ohjaa kuuliijoita parannuksen tekoon ja paremman elämäntavan aktuaalis- tamiseen. Hän pyrkii vaikuttamaan heidän käyttäytymiseensä ja tuleviin ratkaisuihinsa. Uskonnollisessa ohjailussa ja suostuttelussa maallikkosaarnaaja käyttää sekä kielellisiä että kielenulkoisia keinoja: näitä ei kuitenkaan voi rinnastaa mainosmiehen käyttämiin tietoisiin kuluttajan ohjailupyrkimyksiin. Spontaaniin saarnan sisältämä uskonnollinen kuulijan ohjailu on keinoja *tiedostamatonta*: traditiota tarjotaan redundanssin, polveilevan esitysintensiteetin, mimiikan, elekielen, erilaisten lupausten, palkintojen, kehotusten, rangaistusten ja konnotaatioiltaan vahvojen, traditionaalisten sanontojen avulla.

KIRJALLISUUTTA

Cherry, Collin 1968	On Human Communication. A Review, a Survey, and a Criticism. New York. Second Edition.
Goldman-Eisler, Frieda 1958	Speech Production and the Predictability of Words in Context. — Quarterly Journal of Experimental Psychology 10. Cambridge.

⁵⁷ Ks. termit Hayakawa 1966, 87—88, 125—126.

⁵⁸ Ohjailukieltä käyttävät esim. poliitikot, mainosmiehet, ym. propangandan harjoittajat. Hayakawa 1966, 109—124.

- 1968 Psycholinguistics. Experiments in Spontaneous Speech. London.
- Haavio, Ari 1965 Suomen uskonnolliset liikkeet. Porvoo.
- Hayakawa, S. I. 1966 Ajattelun ja toiminnan kieli. Keuruu.
- Holsti, Ole R. 1969 Content Analysis for the Social Sciences and Humanities. London.
- Honko, Lauri 1972 Uskontotieteen näkökulmia. Porvoo.
- Hormia, Yrjö 1959 Halullisia sieluja ja hengellisiä isiä. Rukoilevaiskansan oppia ja opettajia. Savonlinna.
- Huhtala, Heikki 1971 Suomen varhaispietistien ja rukoilevaisten sanankäytöstä. Semanttisaatehistoriallinen tutkimus. Helsinki. Väitöskirja.
- Hörmann, Hans 1970 Psycholinguistics. An Introduction to Research and Theory. New York.
- Ikola, Osmo 1960 Das Referat in der Finnischen Sprache. Syntaktisch-stilistische Untersuchungen. Helsinki.
- 1966 "Päästä meitä pahasta". Eräs itämerensuomalaisten kielten objektikysymys. — Sananjalka 8. Turku.
- Kontekstisanakirja Aerila (= K) I, II, III. Turun Yliopiston uskontotieteen ja folkloristiikan laitos.
- Leiwo, Matti 1969 Näkökohtia sosiolingvistiikasta. — Virittäjä 72. Helsinki.
- Ogden, C. K. — Richards, I. A. 1966 The Meaning of Meaning. A Study of Language upon Thought and of The Science of Symbolism. Tenth edition. London.
- Osgood, C. E. 1959 The Representational Model and Relevant Research Methods, 33—88. — Pool, I. de S. (ed.), Trends in Content Analysis. Urbana.
- 1964 Semantic Differential Technique in the Comparative Study of Cultures. — A. K. Romney, R. G. D'Andrade (ed.), Transcultural Studies in Cognition. American Anthropologist, special number.
- Pelto, Pertti J. 1970 Anthropological Research. The Structure of Inquiry. New York.
- Pentikäinen, Juha 1970 Perinne- ja uskontoantropologisen syvätutkimuksen menetelmästä. — Sananjalka 12. Turku.
- 1971 Marina Takalon uskonto. Uskontoantropologinen tutkimus. Forssa.
- Pietilä, Veikko 1969 Johdatusta sisällön erittelyyn. Osa I. Tampereen yliopiston tutkimuslaitoksen opetusmonisteen:o 8.
- Pyhä Raamattu 1951 Pieksämäki.
- Rapola, Martti 1962 Piipiasuomen parataktinen tasapaino. — Kielen kuvastimessa. Porvoo—Helsinki.

- Rintala, Päivi 1967 Saarnaavatko papit nykysuomea. — Huomis-
päivän kirkko. Turku.
- 1971 Tyyliopin perusteita. — Nykysuomen käsikirja.
Toim. Osmo Ikola. Helsinki.
- Rosenberg, Bruce A. 1970 Formulaic Quality of Spontaneous Sermons. —
Journal of American Folklore. Vol. 83, n:o
327. New York.
- Sariola, Yrjö 1967 Saarna ja teksti saksalaisten saarnateorioitten
valossa. Helsinki. Väitöskirja Helsingin Yli-
opiston teologisessa tiedekunnassa.
- Saukkonen, Pauli 1966 Kokeellisia havaintoja puhekielen ja kirjakie-
len tyylieroista. — Virittäjä 70. Helsinki.
- 1968 Kielen tyyli. — Virittäjä. Helsinki.
- 1970 Puhekielen luonteesta. — Kielikello 3. Toim.
Matti Sadeniemi. Helsinki.
- Siionin Virret ja Halullisten Sielujen Hengelliset Laulut keskinäiseksi rakennuk-
seksi uskossa ja kristillisyydessä näillä viimei-
sillä lopun ajoilla (= HSHL) 1966. Rauma.
- Suojanen, Päivikki 1971 Väinö Aerila Länsi-Suomen rukoilevaisuuden
maallikkovaikuttajana. Uskontoantropologinen
ja lähdeanalyttinen tutkielma. Uskontotieteen
painamaton pro gradu -tutkielma. Turun Yli-
opisto.
- Tiilikä, Osmo 1966 Rukoilevaisten kertomaa. Länsi-Suomen herän-
näisyyden edustajia 1900-luvulla. Porvoo.
- Turun Yliopiston uskontotieteen ja folkloristiikan laitoksen äänitearkiston
(= TKU) nauhakoeelmat: herätysliikkeet
TKU 68, 69, 70, 71. Nauhaluettelot. Turku.
- Wanha Suomalainen Wirsi- ja Ewankeliumi-kirja, siihen sopiain kappalten
kanssa (= V.VK.) 1919. Rauma.
- Väinö Aerilan seurapuheita Turun Yliopiston uskontotieteen ja folkloris-
tiikan laitos.
1956—1971 (= S).

PÄIVIKKI SUOJANEN: *The spontaneous sermon*

The spontaneous sermon is an extempore religious address given by a lay preacher to a religious group in a context that is regarded as religious. The author discusses from a scholarly and linguistic point of view the characteristics of this religious genre, its nature and its living context. The basis of her study is the empirical material which she has collected through participant observation amongst the West Finnish pietists called *Beseechers* (*Rukoilevaiset*), the oldest revivalist movement in Finland. The spontaneous sermon differs clearly in style and in content from a church sermon given by a clergyman.

1. *The spontaneous sermon is in most cases given by an untrained layman with achieved status who is a specialist in this religious tradition.* Achieved status means that the preacher has occupied roles within the tradition which are respected by the religious community, and that he has demonstrated the abilities required of him in a preacher's role.

2. *The spontaneous sermon is given to an inner, a marginal or an outer group at a ritual revival meeting, held in a place agreed on and announced in advance. The function of the sermon depends in each case on the context.*

3. *The spontaneous sermon is free; it is not prepared in advance by writing it down or by choosing a text for the sermon.*

4. *Psychological associations dominate in the performance of the spontaneous sermon, and the preacher's environmental background tradition is influential.* The psychological association consists in this case of the fact that specific content leads the preacher by association to use certain other content after it.

5. *While he is speaking, the immediate speech content is actualized, and the subsequent main ideas are anticipated, with the help of an anticipation code.* This can be seen particularly clearly in the telling of chronicles. These particular examples are anticipated by specific patterns and phrases earlier in the context.

6. *The spontaneous sermon is an occasional act of creation: a religious address performed in a particular context, at a particular time and for a particular audience.* The author comes to the conclusion that the occasional nature exists both on the *surface level* and on the *content level*. On the other hand it seems unlikely that the deep structure of the spontaneous sermon is occasional.

7. *One of the most important features of the spontaneous sermon is redundancy.* In a religious context, redundancy means the recurrence of a content element of the address, or a linguistic subelement, which does not include any new information, but strengthens the message already delivered. One can talk about *obligatory redundancy*, and redundancy as a *performance technique* for increasing the efficiency of the address.

8. *The spontaneous sermon includes allusions to various religious sources.* The function of the allusion may be to emphasize the ethnocentrism, or may be a reference, through a short allusion, to the content known by the inner group.

9. *An actual sermon text is not essential as a starting formula for the spontaneous sermon, but it may occur.* The preacher of the religious movement that has been examined here normally starts his spontaneous sermon with an allusion to a familiar incident, by using a quotation which has strong associations, by explaining to the religious group why he is speaking and what the meaning of his address is, or by using an expression in which he depreciates himself as a preacher.

10. *The climax/climaxes of the spontaneous sermon is/are very clearly marked.*

11. *The spontaneous sermon is the manifestation of a visual and acoustic language: a fusion of spoken language, often dialect, and church language.* On the one hand, the preacher, who has no training as a speaker, has been studying

the literature of his religious group, and has adopted the religious content as fixed. On the other hand, he uses the local dialect. Above all the question is how it is possible for the preacher, when he is interpreting tradition, to encode the archaic content of the religious literature he has been reading in his own spoken language for the religious group.

Finally, the author explains and gives examples of the characteristics of spoken language and of church language in the lay preachers' spontaneous sermons in the religious group she has been studying.